

UDK 821.163.42.09 Horvat, B.
Stručni rad
Primljen 9. siječnja 2015.
Prihvaćen 26. listopada 2015.

VERONIKA MILA POPIĆ

Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga – Zagreb
Dr. F. Kresnika 15, 51000 Rijeka
milapopic@gmail.com

BERNARDINA FRANJKA HORVAT – NEPOZNATA KNJIŽEVNICA

Članak donosi prikaz života i djelovanja književnice Bernardine Franjke Horvat, članice Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog – Zagreb, u društveno-povijesnom kontekstu kao i širem kontekstu recepcije i evaluacije njezine književne produkcije. Taj kontekst prvenstveno obuhvaća razdoblje njezine odgojno-prosvjetne djelatnosti u Ženskoj realnoj gimnaziji sestara milosrdnica u Zagrebu. Bernardina Horvat umrla je vrlo mlada, ali iza sebe je ostavila bogat književni opus (u najvećoj mjeri dramska djela) koji zahtijeva revalorizaciju te moguće uvrštavanje u korpus novije hrvatske književnosti.

Ključne riječi: Bernardina Horvat, Družba sestara milosrdnica, književnost, Hrvatski katolički pokret, obrazovanje.

Uvod

Iako široj javnosti gotovo u potpunosti nepoznata, književnica Bernardina Franjka Horvat (1899.-1932.) svojim je djelovanjem na području književnosti te odgoja i obrazovanja dala zamjetan doprinos odgojno-prosvjetnom i kulturnom djelovanju Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb te književnom korpusu hrvatske katoličke književnosti prve polovice dvadesetog stoljeća. Osobitost je te književnosti njezina povezanost s idejama Hrvatskog katoličkog pokreta koji je imao za cilj cjelovitu obnovu društva prema kršćanskim vrijednostima. Književno stvaralaštvo Bernardine Horvat, (koje obuhvaća

dramske prikaze, poeziju, kraća i dulja prozna djela) slijedilo je tu tendenciju, a u najvećoj mjeri bilo je usmjereno prema djeci i mladeži kao publici. Njezin život bio je kratak, ali izuzetno plodonosan. Premda se njezin književni talent nije do kraja uspio razviti, postojeća književna baština (još uvijek dovoljno neistražena i vrednovana) svjedoči o mogućem uvrštavanju Bernardine Horvat u korpus hrvatske književnosti prve polovice 20. stoljeća.

1. Život i djelo

1.1. Izvori i literatura

Izvori i literatura o životu i djelovanju književnice Bernardine Franjke Horvat, članice Družbe sestara milosrdnica svetog Vinka Paulskog – Zagreb¹, vrlo su oskudni. Uz temeljne biografske podatke koje donose službene knjige Družbe (primjerice *Matična knjiga*), tekstovi koji govore o njezinoj djelatnosti (književno-umjetničkom i odgojno-prosvjetnom djelovanju) objavljeni su isključivo povodom njezine smrti i to većinom u tiskovinama u kojima su objavljivana njezina djela. To su prvenstveno izdanja Družbe sestara milosrdnica (*Naš vjesnik*, *Ljiljan bašča*), ali i *Glasnik svetog Josipa* (časopis namijenjen široj publici), uz članke u časopisima *Hrvatska Straža*, *Obitelj*, *Katoličke Misije*, *Kršćanska škola*. U literaturi na temu povijesti Družbe sestara milosrdnica njezin život i djelo spominju se 1996. godine.² Godine 2007. objavljen je stručni članak pod nazivom *Ljiljan rano ubrani, Bernardina Franjka Horvat* autora Elvire Lovrić i Šimuna Muse koji donosi pregled i djelomičnu analizu njezina stvaralaštva (tematsku analizu pojedinih djela). Činjenica je da određen dio njezina opusa nije objedinjen ili popisan, a moguće je i izgubljen, a posebna je poteškoća u tome da je B. Horvat često radove objavljivala pod pseudonimima, ili ih nije potpisivala.

Zapis pod rednim brojem 2693, u *Matičnoj knjizi Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb*, navodi da je Franjka Horvat rođena 29. listopada 1899. u Zenici u Bosni. Međutim, “Domovina joj je u Gjurjancima, opć. Vrbica, kotar Djakovo, župan. Osijek.”³ Ostali događaji koji

¹ Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb i danas je najbrojnija je ženska redovnička družba u Hrvatskoj. Početak njihove prisutnosti i djelovanja na ovim prostorima veže se uz osobu zagrebačkog nadbiskupa i kardinala Jurja Haulika koji je posrednik dolaska sestara milosrdnica iz Zamsa (Tiro) u Hrvatsku u rujnu godine 1845. te je i utemeljitelj hrvatske Družbe (1856.).

² Vračić, Kovačić 1996: 56, 69, 166, 178, 179.

³ Arhiv družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb (Dalje: ADSM), *Matična knjiga*, br. 2693.

su u navedenoj knjizi zabilježeni vezani su uz redovničku formaciju: ulazak u Družbu sestara milosrdnica 3. kolovoza 1918. godine (kandidatura), a potom ulazak u novicijat 15. kolovoza 1919., kada je dobila redovničko ime sestra Bernardina. Sljedeća faza formacije bila je polaganje privremenih zavjeta 16. kolovoza 1920. te doživotnih 15. kolovoza 1924. godine. Posljednji zapis *Matične knjige* navodi da je B. Horvat umrla od tuberkuloze u bolnici na Vinogradskoj cesti, u Zagrebu, 23. siječnja 1932. godine.

Nešto više o činjenicama njezina života navode tekstovi objavljeni povodom njezine smrti, a pronalazimo ih objedinjene u *Ljiljan bašči*, zbirci životopisa preminulih sestara milosrdnica (*Ljiljan bašča* 1932: 8-37). Otac B. Horvat bio je nadglednik u travničkoj kaznionici, a osobina koju je baštinila od majke bila je “nesebična darežljivost” (Mesner 1932: 28). Njezin brat Franjo bio je svećenik, a rođena sestra Ljubica također redovnica (u Družbi sestara Naše Gospe). Prvi školski dani bili su vezani upravo uz Družbu sestara milosrdnica. Pučku i Višu djevojačku školu (građansku školu) završila je u Travniku, i pritom stanovala kod sestara milosrdnica u Zavodu (u konviktu) i to od četvrtog razreda Više djevojačke škole (budući da su joj roditelji bili premješteni iz Travnika). Nakon Više djevojačke škole završava Žensku učiteljsku školu sestara milosrdnica s pravom javnosti u Zagrebu - Preparandiju. Slijedila je redovnička formacija (kandidatura i novicijat) i početak javnog djelovanja. Jednu godinu bila je učiteljica u sestarskoj osnovnoj školi u Derventi, a potom jednu godinu u Višoj djevojačkoj školi (Građanskoj školi) u Brčkom koju su vodile također sestre milosrdnice. Slijedio je studij hrvatskog i talijanskog jezika te specijalne filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu i jednogodišnji studij specijalne filozofije u Milanu i Paviji. Završivši sveučilišni studij, započela je školske godine 1927./28.⁴ raditi u Ženskoj realnoj gimnaziji sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog s pravom javnosti u Zagrebu kao profesorica hrvatskog jezika i filozofije. Proforski ispit položila je 1929. godine⁵, a u gimnaziji je djelovala četiri godine.⁶

1.2. Suvremenici o književnom djelovanju Bernardine Horvat

Govoreći o životu i djelovanju B. Horvat, prigodom njezine smrti, Petar Grgec⁷ navodi više značajnih činjenica. Jedna je od njih da je na njezino književno

⁴ ADMS: *Školska kronika Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Zagrebu s pravom javnosti*.

⁵ *Naš vjesnik*. 1929. 2(10): 99.

⁶ *Glasnik sv. Josipa*. 1932. 60(2): 42.

⁷ Petar Grgec (1890.–1962.) bio je hrvatski književnik i publicist, istaknut ideolog Hrvatskog katoličkog pokreta.

djelovanje prvi upozorio Ljubomir Maraković⁸, i to “pišući s priznanjem o njezinu uspjelu igrokazu ‘Mali vrtec ograjen’” (Grgec 1932: 4). Upravo taj scenski prikaz značio je prekretnicu u njezinu radu s obzirom na prisutnost u javnosti, budući da je zbog uspjele izvedbe u zagrebačkom kazalištu (uz igrokaz *Blagoslov ljeta* i *Misu* Marka Soljačića) oduševljenje gledateljstva bilo toliko da su Čehoslovaci, gosti Euharistijskog kongresa održanog od 15. do 18. kolovoza 1930. u Zagrebu (prigodom kojeg je davana naveden scenski prikaz), odlučili igrokaz prevesti na češki jezik i prikazati u Pragu. U tim igrokazima, navodi P. Grgec, B. Horvat “dramatizirala je pobožnu pjesmu” (a ne herojsku i junačku svjetovnu pjesmu što je prije nje učinio primjerice Ivo Vojnović) “koja je donedavna bila pepeljuga u našem narodnom pjesništvu” (Grgec 1932: 4). Prema sudu P. Grgeca, uz *Mali vrtec ograjen*, “časno mjesto u književnosti” B. Horvat određuje *Jeftina kći*, tragedija u pet činova, komad “pun napetih prizora i starozavjetne biblijske lirike” (Grgec 1932: 4).

Velimir Deželić ml. (koji je postavljao na pozornicu *Mali vrtec ograjen*), također govori o njoj kao o “hrvatskoj katoličkoj kulturnoj radnici i književnici” (Deželić 1932a: 103) koja je u željela živjeti u samozataji: “Njezine radnje nepotpisane, šifrirane ili potpisane pseudonimima svjedoče da je ona prava književnica premda u svojoj skromnosti nije nigda ni pomišljala da je tako nazovu” (Deželić 1932a: 103). Na samom sprovodu V. Deželić ml. će naglasiti sljedeće: “Nijesmo je kao autoricu vidjeli pred zastorom, pače ni u teatru, kada je veliko zagrebačko kazalište pljeskalo njezinom ‘Vrtiću ograjenom’ i ‘Blagoslovu ljeta’. Eto, ona se sakriva u anonimni grob, kada iz bratske Češke upravo stižu prve čestitke radi uspjeha izvedenih joj djela u Pragu” (Deželić 1932b: 44). O uspjeloj praškoj izvedbi pisao je časopis *Obitelj*: „Katolička javnost grada Praga primila je s tako velikim zanimanjem izvedbu tih hrvatskih scenskih djela. (...) I najviši predstavnici katoličkog života u Pragu posjetili su ta prikazivanja, a tako i diplomatski predstavnik naše države. Da se izvedba tih naših djela ostvarila u Pragu, tom najrazvijenijem kulturnom slavenskom sjedištu, glavna zasluga ide u Ligu sv. Većeslava u Pragu. To je jedna od glavnih kulturnih centara koja znači u češkom javnom životu donekle ono što u hrvatskoj javnosti znači Društvo svetog Jeronima. Predsjednik Lige sv. Većeslava dr. V. Janda bio je g. 1930. u Zagrebu te je zanesen zagrebačkom izvedbom scenskih djela M. Soljačića i s. Bernardine Horvat odlučio poduzeti sve da se ta djela izvedu u Pragu. To je i uspjelo. Djela je režirao dr. Sajić“ (*Još o praškoj izvedbi* 1932: 138).

Tekstove o izvedbi njezinih djela, u razdoblju poslije njezine smrti, pronalazimo i godine 1942. i to u *Našem vjesniku (Matineja u Vel. Kazalištu*

⁸ Ljubomir Maraković (1887. – 1959.) bio je hrvatski književnik, književni kritičar te jedan od najistaknutijih protagonista Hrvatskog katoličkog pokreta.

1942: 89)⁹, kao i u *Hrvatskom narodu (Uspjela priredba 1942: 4)*. Uspješna predstava *Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica*, izvedena u Hrvatskom državnom kazalištu u svibnju 1942. godine, najvećim dijelom svoj je uspjeh dugovala izvedbi alegorijskog prikaza *U sjenama historije*, kojeg je B. Horvat napisala godine 1925. prigodom obilježavanja tisućugodišnjice hrvatskog kraljevstva (*Matineja u Vel. Kazalištu 1942: 89*). Nekoliko imena veže se uz tu izvedbu: redatelj je bio Tomislav Tanner, scensku glazbu (za gudački orkestar) napisala je Tarzicija Fosić (također članica Družbe sestara milosrdnica), glazbeni dio izveo je kazališni orkestar pod ravnanjem Borisa Papandopula (*Uspjela priredba 1942: 4*). Godinu dana poslije (1943.) njezina pripovijetka *Naš svijet* ušla je u *Sunčani vinograd, zbornik hrvatskih katoličkih pripovjedača 1918-1943*, kojeg je priredio i predgovorom popratio Josip Andrić (izdan povodom 75. obljetnice Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima).¹⁰

1.3. Ostala djela

Uz navedene uspješnice, u najvećoj mjeri dramske, B. Horvat bila je poznata i po drugim djelima koja su izvođena u različitim prigodama, a objavljena su većinom u *Glasniku svetog Josipa*. Uz već spomenute dramske prikaze *Mali vrtec ograjen* (1924.)¹¹, *U sjenama historije* (1925.), *Jeftina kći* (1928.), *Blagoslovljeta* (1930.) poznatije su jednočinke *Krajnazaretskog zdenca* (1927.), *Berengarija* (izveden povodom 80. obljetnice dolaska sestara milosrdnica u Zagreb, 5. rujna 1925.)¹², *Rad učiteljice u slavonskom selu* (izveden u svibnju 1924. u zagrebačkom kazalištu povodom 75. jubileja *Ženske učiteljske škole*)¹³. Od proznih djela, uz *Naš svijet* (1931.), vrijedno je izdvojiti *Ljiljanovu sestricu* (1922.), *Božji glas* (1926.), *Jelinku* (1926.), *Utjehu* (1926.), *Pravdu i milosrđe* (1928.), *Majku Makabejku* (1930.), *Mladenu* (1931.) i *Žrtvu* (1932.) koja je ostala nedovršena. Kako navodi P. Grgec (1932: 4), njezine pripovijetke “nisu još čista književnost, tendencija je dala pripovijetkama i pjesmama poučan nepjesnički cilj, ali spisateljica je pokazala i tu spretnost pjesničkog opažanja, živost opisivanja i dirljivost nizanja događaja” (Grgec 1932: 4). Nadalje, te su pripovijetke “svjedoci dobra pripovjedačka talenta” (Grgec 1932: 4). B. Horvat pisala je i liriku (koju je objavljivala većinom u *Glasniku svetog Josipa*),

⁹ ADMS, *Školska kronika Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Zagrebu s pravom javnosti*.

¹⁰ Lončarević 2005: 347.

¹¹ Prvi put objavljena u: *Hrvatska prosvjeta*. 1924. 11(6): 242-254.

¹² Vračić, Kovačić 1996. 56.

¹³ Vračić, Kovačić 1996: 166.

a izbor iz njezine korespondencije objavljen je posthumno u *Našem vjesniku* godine 1932. (*Pobude. Iz pisama pok. s. Bernardine*).¹⁴

2. Društveno-povijesni kontekst djelovanja Bernardine Horvat

2.1. Književna recepcija

Nekoliko je ključnih konteksta koji određuju književno-umjetničko djelovanje B. Horvat. Podaci o djetinjstvu i ranoj mladosti a potom i zrelijoj dobi kazuju da je pisala priče, pjesme i dramske prikaze za određenu publiku i s određenim ciljem. Ponajprije to su bila djeca (njezine suučenice i redovničke pripravnice), potom sestre milosrdnice, a naposljetku njezine vlastite učenice odnosno mladež općenito. No, njezina djela (posebice prozna) bila su usmjerena i prema široj publici, budući da su bila objavljivana u časopisima usmjerenim primjerice katoličkim obiteljima. Bitno je navesti da se cjelokupna njezina književna produkcija ostvarena tijekom Hrvatskog katoličkog pokreta, a potom i Katoličke akcije, intenzivnog preporodnog gibanja u Katoličkoj crkvi u prvoj polovici dvadesetog stoljeća.

Kako je već navedeno, prvi kontekst književno-umjetničkog djelovanja B. Horvat mjesto je njezina odrastanja i školovanja (Travnik), a prva publika djeca (razdoblje do 1918. godine). Zapisi navode da je ona “uživala potpuno povjerenje i svojih učiteljica i svojih družica”¹⁵ te je, u odsustvu učiteljice, svojim suučenicama u drugom razredu osnovne škole pričala priče (da bi time održala disciplinu u razredu i zabavila te poučila svoje suučenice). Ona ih je prepričavala, ali najvećim dijelom izmišljala. Pjesnički dar započela je razvijati također u Travniku, pišući prigodne pjesme povodom različitih školskih svečanosti.¹⁶ Sljedeća publika njezina djela bila je redovnička zajednica, posebice najmlađi članovi (razdoblje do 1926. godine). U ovom razdoblju posebno se razvija njezin dar dramatizacije. Pisala je također često po narudžbi (primjerice za školske nastupe, prilikom različitih jubileja i sl.) i to različite prigodne igrokaze te poeziju. To je činila neumorno, kako i navode životopisci: “Nikad nikome nije odbijala molbe. Na račun svoga sna i odmora pisala je, upućivala, slala, i to u tako velikoj mjeri, da je to malo po malo narušavalo

¹⁴ Lovrić, Musa 2007: 192-193.

¹⁵ ADMS. *Svjedočanstvo s. Bogoljube Jazvo*. 1972.

¹⁶ Ibid.

njezino slabo zdravlje.¹⁷ Treći i najbitniji kontekst odnosi se na njezine vlastite učenice, odnosno mladež općenito (razdoblje od 1926. do smrti).

O tom razdoblju, i ključnoj publici najznačajnijih djela B. Horvat pisao je P. Grgec, posebno ističući povezanost njezina redovničkog zvanja i zvanja književnice: „Pjesnik i književnik, koji nije riješio svoga odnosa prema čitaocima i uopće prema svijetu, ne može trajno i uspješno služiti svom zvanju. To je zvanje nadasve socijalno... Pokojna sestra milosrdnica Bernardina Horvat nije trebala da dugo sebi razbija glavu pitanjem: Za koga da pišem? To je pitanje bilo u nje konačno riješeno već onda, kad je mlada učiteljska pripravnica iz Bosne Franjka Horvat odlučila za nastavničko zvanje u redovničkom staležu. Već tada vidjela je ona svoju pred sobom publiku, za koju mora raditi i smjer, kojim treba da pođe. Njezin je pjesnički rad imao da bude samo dio života i rada milosrdnice svetoga Vinka Paulskoga. Kao učiteljica ženske omladine, a kasnije profesorica vidjela je dobro, kako snažno odgojiteljsko sredstvo imade njezin rad u priređivanju dobrih predstava. Svagdje, gdje god djeluju sestre sv. Vinka među školskom omladinom, stvaraju se odmah i školske pozornice na kojima mladi glumci i glumice prikazuju dirljive drame. Sestra je Bernardina Horvat osjećala u sebi poziv i snagu da obogati te pozornice izvornim komadima, nadahnutima hrvatskim i katoličkim duhom. Uživljavala se u potrebe omladine, koja je povjerena redu, stvarala jednu dramu za drugom” (Grgec 1932: 4). Nadalje, prema sudu svojih suvremenica, odgojnom radu je “gotovo isključivo podredila i svoj književni talent i nije žalila što baš zbog toga nije stvorila veći broj djela trajne vrijednosti, što bi svakako bila mogla po svom jakom i plodnom umjetničkom talentu“ (Mavrak 1932: 5).¹⁸

2. 2. Odgojno-prosvjetna djelatnost sestara milosrdnica (1918.-1932.)

Odgojno-prosvjetna djelatnost Družbe sestara milosrdnica bila je podloga na kojoj se razvijao književni dar B. Horvat. Ova je djelatnost bitan aspekt prisutnosti Družbe u hrvatskom društvu od samih njezinih početaka na hrvatskom tlu. Naime, u *Zakladnoj povelji*, temeljnom dokumentu utemeljenja Družbe, navodi se da Juraj Haulik, zagrebački biskup, 1844. godine “željan pomoći trpećem čovječanstvu i promaknuti potrebiti vjerski odgoj mladeži žen. roda” dovodi u Zagreb Kongregaciju sestara milosrdnica pod zaštitom sv. Vinka Paulskog “koje će osim njege bolesnica, po duhu pravila svoga reda voditi brigu i za djevojačku školu triju razreda.” (Vračić, Kovačić

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid. 21.

1996: 32). To je učinjeno odmah nakon dolaska sestara milosrdnica (iz Tirola) u Zagreb (1845.) kada je započela s radom Djevojačka osnovna škola, a slijedilo je otvaranje Više djevojačke škole (1863.) koja je bila prva te vrste u Hrvatskoj (Vračić, Kovačić 1996: 139). U vremenu dolaska B. Horvat u Družbu (1918.) do vremena njezine smrti (1932.) u Zagrebu nalazimo sljedeće ključne odgojno-obrazovne ustanove sestara milosrdnica: Ženska građanska škola - trgovinski smjer (1863. - 1945.); Ženska stručna (zanatska) škola (1864. - 1945.); Ženska učiteljska škola sestara milosrdnica s pravom javnosti u Zagrebu – Preparandija (1848. - 1945.); dvogodišnji tečaj za učiteljice zabavišta (1880. - 1830.); Ženska realna gimnazija sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog s pravom javnosti (1926. - 1945.). Statistički prikaz polaznika sestarskih škola, uključujući zabavišta i pučke škole, za godinu 1918. donosi podatak da je u Zagrebu ukupan broj školske mladeži bio 1454 (*Kratka povijest* 1935: 423).

Škole sestara milosrdnica, posebice Ženska realna gimnazija i Preparandija, uživale su velik ugled te se stoga za godinu 1928. navodi: “Kako je naša preparandija najstarija u hrvatskim krajevima i ima velik ugled, neprestano se javljaju u nju učenice i to sa svih strana naše domovine, a smijemo primiti samo 30 učenica u I. tečaj... Ove smo godine imali pet razreda realne gimnazije, a sad kanimo s Božjom pomoću otvoriti i šesti i tako redom svake godine po jedan razred, dok ne bismo 1930. imali potpunu gimnaziju... našu najmlađu školu, a prvu katoličku žensku gimnaziju u Jugoslaviji” (*Iz školske statistike* 1928: 8). Ovako razgranatu i zahtjevnu odgojno-prosvjetnu aktivnost, posebice usmjerenu prema ženskoj mladeži, provodile su gotovo u cijelosti same sestre milosrdnice. U tom pogledu, bila je nužna njihova adekvatna kvalifikacija. Da bi se bolje razumjelo što je u tadašnjem hrvatskom društvu za žene značila edukacija (stručna kvalifikacija), a potom i zaposlenje kao takvo, poslužit će podatci koje navodi Rebeka J. Anić (2003: 85) za vremensko razdoblje prve polovice dvadesetog stoljeća (od 1900. do 1945. godine). Ponajprije, indikativno je da žene u hrvatskom društvu do 1945. nisu imale pravo glasa. Potom, 1941. godine 67% žena bilo je nepismeno. Važni su podatci da je “Sveučilište u Zagrebu prihvatilo žene kao slušateljice 1895. godine, a kao redovite studentice 1901. godine. To međutim ne znači da su žene mogle studirati bez poteškoća. Nisu mogle, primjerice, odmah nakon mature upisati Učiteljsku akademiju već su morale čekati jednu godinu jer se nadalo da će se u toj godini udati. Najveći postotak privredno djelatnih žena bio je zastupljen u poljoprivrednim zanimanjima” (Anić 2003: 85).¹⁹ Nadalje, što se tiče zakona, zakonske odredbe o zaštiti žena-radnica nisu se poštivale, a postojali su zakoni koji su priječili napredovanje žena u pojedinim zanimanjima.

¹⁹ Ibid. 85.

Za isti posao žene su bile plaćene manje od muškaraca, a “dvije trećine zaposlenih žena radile su u slabije plaćenim zanimanjima” (Anić 2003: 85).

Bernardina Horvat, navodi V. Deželić ml., „bila je među prvim hrvatskim milosrdnicama koje su došle na najviše učilište, na sveučilište“ (Deželić 1932a: 103). Tijekom prvih poratnih godina, kada je ona studirala na zagrebačkom sveučilištu, situacija u Družbi bila je teška, ponajviše zbog visokog mortaliteta članica usljed španjolske gripe i velike materijalne oskudice (*Kratka povijest* 1935: 420). Razdoblje Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca donijelo je mnoge promjene i politička previranja, a iskorak Družbe prema akademskom obrazovanju sestara, u tom pogledu, učinjen je zbog novih zakonskih mjera, odnosno statusa sestarskih (općinskih, privatnih) škola, koje će 1920. godine postati izjednačene s državnim školama (*Kratka povijest* 1935: 457).²⁰ Važnost iskoraka Družbe prema visokom obrazovanju prvi je godine 1917. prepoznao i potaknuo zagrebački nadbiskup Antun Bauer.²¹ To je bio ujedno i prvi doticaj Družbinih škola (odnosno samih sestara) s državnim školama. Naime, do tog vremena sestre su se educirale samo u svojim vlastitim školama, a budući da je za upis bilo potrebno položiti gimnazijsku maturu (a sestarska gimnazija je osnovana godine 1926.) sestre su morale maturu polagati u državnim gimnazijama. Uspješno svladavši potrebne ispite, prve tri sestre su 1919. godine upisale filozofiju, matematiku i fiziku te hrvatski i njemački jezik (*Kratka povijest* 1935: 430). Uz redoviti studij na zagrebačkom sveučilištu, tijekom studija dvije sestre su pohađale po jednu godinu na sveučilištima u inozemstvu i to u Innsbrucku i Beču (*Kratka povijest* 1935: 438). Zanimljivost ovog daljnjeg napredovanja u obrazovanju veže se uz to da su same sestre studentice bile katalizatori promjena u redovničkim zajednicama u kojima su boravile te je primjerice jedna od njih potaknula redovnice u Innsbrucku “da i one pođu na univerzu, te ih je predvela i upoznala s njihovim vlastitim profesorima na univerzi. Počela ih je dapače učiti grčki. Godinu dana iza njezina odlaska upisale su se prve sestre tirolske kuće-matice na univerzu u Innsbrucku” (*Kratka povijest* 1935: 439). Navedene prve tri sestre studentice studij su završile tijekom akademske godine 1924./1925. te odmah zatim započele raditi u Preparandiji, potom godine 1926. u Ženskoj realnoj gimnaziji.²² Bernardina Horvat ih je slijedila, završivši studij godine 1927.

Usmjeravanje Družbe prema daljnjem formalnom obrazovanju svojih članica, u skladu s novim prosvjetnim zakonima, razvijalo se na područjima

²⁰ Ibid. 457.

²¹ Antun Bauer (1856. - 1937.), zagrebački nadbiskup o 1914. do 1937. godine.

²² Od godine 1926., kad je otvorena realna gimnazija sestara milosrdnica, sestre se upisuju na fakultete redovnim putem (bez polaganja razlikovnih ispita).

intenzivnijeg Družbina djelovanja. Primjerice, učiteljice glazbe (koje nisu završile konzervatorij) godine 1920. polagale su ispite pred ispitnim povjerenstvom Glazbenog zavoda, a od godine 1923., na preporuku Franje Dugana, započinju redoviti studij na Kraljevskoj muzičkoj akademiji (*Kratka povijest* 1935: 461). Uz to, dvije sestre milosrdnice pohađaju i školu za bolničarke u Beču od 1921. do 1923. da bi mogle biti učiteljicama u novoostvorenoj Školi za sestre pomoćnice u Zagrebu (njihov je studij stipendirao Zdravstveni odsjek u Zagrebu), a njihova stručna sprema i školovanje bili su ključni za daljnji napredak Družbe u formalnom osposobljavanju sestara bolničarki i položen je prvi temelj Školi za sestre bolničarke školi sestara milosrdnica u Bolnici sestara milosrdnica u Zagrebu, koja je osnovana 1931. godine (*Kratka povijest* 1935: 462-463).

2. 3. Aspekti djelovanja Bernardine Horvat u kontekstu Hrvatskog katoličkog pokreta

Rad sestara milosrdnica sa ženskom mladeži u vremenu djelovanja B. Horvat u području odgoja i obrazovanja (1927.-1932.) odvijao se u kontekstu Hrvatskog katoličkog pokreta i Katoličke akcije. Navodi se da je B. Horvat uvijek “s osobitim zanimanjem pratila rad Hrvatskog katoličkog pokreta, pa je i nedavno s proslave 25. godišnjice ‘Domagoja’ ponijela najljepše dojmove i najoduševljenije misli. (...) Mnogu je ona žrtvu i molitvu prinijela za procvat hrvatskog katoličkog pokreta“ (Jazvo 1932: 4). Sestre milosrdnice u svojim školama podržavale su ideje pokreta poticanjem udruživanja svojih šticećenica (učenika) u primjerice Marijine kongregacije. Uz to, sestre su sudjelovale u programima Orlova, prve organizacije Katoličke akcije u Hrvatskoj. Ženska grana te organizacije bile su Orlice koje su, kako navodi R. Anić (2003:137), prva ženska udruga koja je priznata kao Katolička akcija tj. koje je svojim ustrojstvom i apostolatom odgovarala zahtjevima koje je Pio XI. (u enciklici *Ubi arcano Dei*, 1922.) postavio Katoličkoj akciji. Trodnevni Orlovski slet bio je organiziran u školi sestara milosrdnica u Požegi 1921. godine, uz aktivno sudjelovanje sestara i njihovih šticećenica (*Kratka povijest* 1935: 482). Milosrdnice su također sudjelovale na desetodnevnom Orličkom tečaju na Krku godine 1928. (Musil 1928: 19).

Ženska grana orlovstva bila je u uskoj vezi s Marijinim kongregacijama. Prema časopisu *Za vjeru i dom*, što prenosi R. Anić (2003: 142), Hrvatska katolička Orlica ima svoj početak u okviru Marijinih kongregacija, koje su intenzivno djelovale u većini škola sestara milosrdnica (primjerice, u Zagrebu su djelovale četiri samostanske Marijine kongregacije).²³ U Ženskoj realnoj

²³ *Naš vjesnik*. 1928. 1(1): 3.

gimnaziji, gdje je djelovala B. Horvat, Marijina kongregacije osnovana je 1928. i imala je tri sekcije (euharistijska, misijska i literarna). Djelovanje literarne sekcije, koju je vodila Bernardina Horvat, odnosilo se na pisanje literarnih eseja koji u se izlagali na sastancima, “a od znatnijih tema bile su ove: Život i rad Aleksandra Manzoniya, Vladimira Nazora, dra Petra Rogulje” (*Kongregacija realne gimnazije* 1928: 9). Ovaj navod obrađivanih tema, posebice tema života i djelovanja Petra Rogulje (1888.-1920.) (koji je bio domagojac, senior Hrvatskog katoličkog pokreta i prvi predsjednik Hrvatske pučke stranke) pokazuje usmjerenost B. Horvat prema suvremenim usmjerenjima na razini društva i Katoličke crkve. Literarna sekcija također sudjelovala u proslavama, izvedbom igrokaza i ostalih dramskih djela, koje je najčešće pisala B. Horvat.

Zaključak

Moguću revalorizaciju književne produkcije Bernardine Horvat nužno je promatrati u kontekstima koje su navedeni u ovom radu: pitanje recepcije (publike), odgojno-prosvjetne djelatnosti sestara milosrdnica i Hrvatskog katoličkog pokreta. Također, u tom pogledu, nužno je razumjeti onodobnu koncepciju uloge same književnosti u društvu (katoličke književnosti), koju je primjenjivala i Bernardina Horvat. Ta se koncepcija razvijala paralelno s njezinim odgojno-prosvjetnim radom, a dobro je opisuju riječi Jakše Čedomila. On navodi da književnost prvenstveno mora biti moralna i zadaća knjige “je ne samo ta, da nas zabavlja, nego i ta, da zabavljajući usavršuje i upotpunjuje naš odgoj, koji smo dobili u školi: ovakova književnost može biti sredstvo napretka društva” (citirano u: Lončarević 2005: 142). Navedene težnje da se književnost postavi kao sredstvo duhovne preobrazbe društva doprinosile su činjenici da je ondašnja katolička književnost bila tendenciozna (s izrazitim katoličkim i domovinskim usmjerenjem), prožeta nastojanjima oko oblikovanja savjesti društva, posebice mladeži. U skladu s takvim usmjerenjima potrebno je sagleđavati književni rad Bernardine Horvat, koja je javnosti bila poznata ponajviše po dramskim prikazima. Ona je, kao i mnogi književnici tog vremena, u svojim odabirima literarnih oblika birala najčešće dramu, što je bio jedan od “didaktički najpogodnijih oblika” za katoličku književnost tog vremena (Lončarević 2005: 142). U tom pogledu, moglo bi se reći da se Bernardina Horvat nalazi uz Velimira Deželića ml., Petra Grkca, Ljubomira Marakovića, Vojmila Rabadana – odnosno u nizu onih koji su svojim djelima doprinijeli “obnovi kršćanske drame, promicane pod nazivima ‘pučka pozornica’ i ‘diletantska pozornica’” (Lončarević 2005: 358).

Izvori i literatura

- Anić, Rebeka Jadranka. 2003. *Više od zadanoga, žene u Crkvi u Hrvatskoj u 20. stoljeću*. Split: Franjevački institut za kulturu mira.
- Deželić, Velimir ml. 1932a. U spomen onoj iz vrta ograđena. *Obitelj*. 4(7): 103.
- Deželić, Velimir ml. 1932b. Govor dr. Velimira deželića sina kod groba. *Glasnik svetog Josipa*. 60(2): 44.
- Grgec, Petar. 1932. Pjesnikinja 'Malog vrteca ograjenog'. *Hrvatska straža*. 4(21): 4.
- Horvat, Bernardina. 1943. Naš svijet. U: *Sunčani vinograd zbornik hrvatskih katoličkih pripovjedača 1918-1943*, Josip Andrić, ur. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima.
- Horvat, Bernardina. 1931. Mali vrtec ograjen. *Hrvatska prosvjeta*. 11(6): 242-254.
- Iz školske statistike. 1928. *Naš vjesnik*. 1(2): 8.
- Jazvo, Bogoljuba. 1932. Sestra Bernardina Horvat. *Hrvatska Straža*. 4(20): 4.
- Još o praškoj izvedbi hrvatskih duhovnih igara od Soljačića i s. Bernardine Horvat. 1932. *Obitelj*. 4(9): 138.
- Kongregacija realne gimnazije. 1928. *Naš vjesnik*. 1(2): 8-9.
- Kratka povijest Družbe sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga u Zagrebu*. 1935. Zagreb: Vrhovno tajništvo Družbe.
- Lončarević, Vladimir. 2005. *Književnost i Hrvatski katolički pokret (1900.-1945.)*. Zagreb: Alfa.
- Lovrić, Elvira, Musa, Šimun. 2007. Ljiljan rano ubrani, Bernardina Franjka Horvat, *Magistra Iadertina* 2(2). 175 -194.
- Ljiljan bašča*. 1932. 8-37.
- Matineja u Vel. Kazalištu. 1942. *Naš vjesnik*. 15(7-8): 89.
- Mavrak, Salezija. 1932. U spomen pokojnoj sestri Bernardini Horvat. *Kršćanska škola*. 35(3-4): 5.
- Mesner, Bosiljka. 1932. Djetinjstvo sestre Bernardine. *Naš vjesnik*. 5(2-3): 28-30.
- Musil, Blažena. 1928. Orlički tečaj na Krku. *Naš vjesnik*. 1(3): 19.
- Uspjela priredba Ženske realne gimnazije sestara milosrdnica u Hrvatskom državnom kazalištu. 1942. *Hrvatski narod*, 4(422): 4.
- Vračić, Berislava, Kovačić, Alfonza. 1996. *Sestre milosrdnice I*. Zagreb: Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb.
- Vračić, Berislava, Kovačić, Alfonza. 1998. *Sestre milosrdnice II*. Zagreb: Družba sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskog – Zagreb.

Bernardina Franjka Horvat – Unknown Writer

The article presents an outline of the life and work of Bernardina Franjka Horvat (1899 - 1932), a prolific woman writer and a member of the religious Congregation of Sisters of Charity of St. Vincent de Paul – Zagreb. It reviews social and historical contexts as well as the wider context of further reception and positive evaluation of her literary work. The period includes the time of her fruitful educational work in the grammar school led by the Sisters of Charity in Zagreb, as well as the time following her death during which her works were further evaluated. Although Bernardina Horvat was very young when she died, she left a rich literary opus (mainly plays) which requires additional evaluation and possible incorporation in the literary corpus of the contemporary Croatian literature.

Key words: Bernardina Horvat, Society of the Sisters of Mercy, literature, Croatian Catholic Movement, education.